

Yanlış Tanınan Dahî Jules Verne

birçoğu Verne'in esas olarak çocuklara yönelik yazdığı kanısında; romanlarını başarılı ve heyecan verici buluyor ama entellektüel açıdan sığ görüyorlar. Bu yanlış kavrayışlar, bugünkü durumda Verne'in esas yaşamındaki ve yazılarındaki gerçeklerin nasıl gölgelendiğini gösteriyor. Bunlar; kötü kısaltılmış bazı özet çevirilerin ve Hollywood için basitleştirilmiş uyarlamaların bir sonucu olan ve halen süregiden yanlış anlamaların bir kısmı.

Aslında, Verne ne bir bilim adamı ne de bir mühendis. O yalnızca bir yazar. Hem de çok verimli bir yazar. (Yaşamı boyunca altmıştan fazla roman yazmış). Ancak eserleri titizce hazırlanmış bir temel üzerine kurulu ve William Deebe (ilk batisferin yaratıcısı), Amiral Richard Byrd (Antarktika'nın öncü araştırmacısı), Yuri Gagarin (uzaydaki ilk insan) ve Neil Armstrong (ayda yürüten ilk insan) dahil önde gelen birçok bilim adamı, mühendis ve araştırmacıya esin kaynağı olmuş. Verne'in romanları insanı derinden etkileyen eşsiz eserler. Daha önceleri de bilimsel temelli romanlar yazılmış olsa da Verne, "bilimsel gerçeğe benzetme" yöntemini bir sanat haline dönüştürür. Ondan itibaren de bilim ve teknolojinin özenli tanım-

larına dayanan bu tür bilimkurgu, tarz olarak baskın olmaya başlar. Ancak Verne'in teknik ayrıntıya olan bu düşkünlüğü, onda bilimin erdemlerine karşı doğuştan gelen bir güveni yansıtıyor değildir. Aksine oyunlar, denemeler ve kısa öykülerden oluşan ilk yazılarında açıkça bilim ve teknoloji eleştirilmektedir.

Sonunda Verne'i ünlü kılan, iyimser bir bakış açısına sahip ve bilimsel derslerle fazlaca renklendirilmiş, hızlı gelişen maceralarla donanmış öykü tarzına yönlendiren, yayıncısı Pierre-Jules Hetzel'in Verne üzerindeki etkisidir. Her ne kadar kendi tavrı tamamen farklı olsa da Verne, yayıncısı Hetzel'e pek az direnmiştir. İlk kitabı, *Olağandışı Geziler: Bilinen ve Bilinmeyen Dünyalarda Geziler* başlığı altında yayınlanan bir dizi romanın ilki, 1863'te yayınlandığında Verne, geçinebilmek için yarı zamanlı olarak çalıştığı Paris borsasında arkadaşlarına başarısı hakkında şu açıklamayı yapar: "Dostlarım, size veda ediyorum.... Yeni bir tarzda bir roman yazdım... Başarılı olursa bir altın madeni olacak."

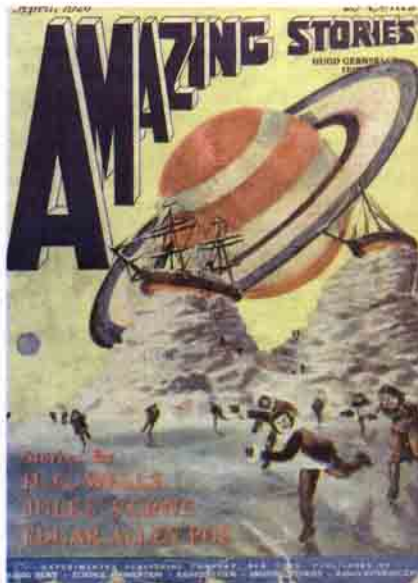
Verne, Hetzel'in sürekli yönlendirmesiyle, arka arkaya, her biri temel olarak aynı tipte ve iyi kazanç getiren romanlar üretir. Ama Hetzel'in 1886'da ölümünden sonra yayınlanan eserlerinin çoğunda, kendi özgün temalarına -toplumsal sorumluluğun işlendiği, çevreciliği destekleyen, kapitalizm karşıtı ve bilim ve teknolojinin kusurlu bir dünyaya getirebileceği yararları sorgulayan- geri döner. Verne'in son yazılarının, hakkındaki "bilimin değişmez savunucusu" şeklinde görülen yaygın kanıdan nasıl bu kadar uzaklaşabildiğini anlayabilmek için onu ve dönemini daha yakından tanımak gerekir.

Jules Gabriel Verne, 8 Şubat 1828'de Fransa'nın zengin liman şehri Nantes'da dünyaya gelir. Yirmisine girdiğinde babasının yolunu izleyip avukat olması için ailesi onu Paris'te

BUGÜNE kadar yayınlanmamış olan romanı *20. Yüzyılda Paris* ile ölümünden yaklaşık yüzyıl sonra ünlü Fransız yazar Jules Verne, insanların imgelemlerini bir kere daha ateşlemeyi başardı. 1863'te yazılan kitap çok uzun süre bir kasada kalmış ve ancak 1989'da Verne'in torunlarından biri tarafından açığa çıkarılmış. Yazarın 19.yy'da yaptığı ve gelecekteki yaşama ait betimlemeleri arasında; cam ve çelikten yapılan gökdelenler, çok hızlı trenler, gaz gücüyle çalışan arabalar, hesap makinaları, faks makinaları ve küresel bir iletişim ağı var. Döneminin sayısız okurunu, denizaltılardan helikopterlere, uzaygemilerine kadar birçok şaşırtıcı teknolojik olay ve olgu ile tanıştıran bir yazardan beklenenler ile yazarın bu son öngörülerini örtüşüyor.

Ancak ilginçtir ki yeni yayınlanan bu çalışma, Verne hakkında "bilimsel gelişmenin havarisi" şeklindeki yaygın düşüncü çürütüyor. Aslında, *20. Yüzyılda Paris* bir trajedi. 1960'da aşırı materyalist bir karşı ütopyaya dönüşmüş olan Paris'te mutluluğa ulaşmak için mücadele eden idealist bir gencin yaşamı anlatılıyor. George Orwell'in *1984*'ü gibi Verne'in romanı da insanların teknolojik ilerleme için ödedikleri bedeli acımasızca ortaya koyuyor.

Böyle bir iletinin Jules Verne'den geliyor olması birçoklarını şaşırtıyor. Çoğu kişi -özellikle de Amerika'da- Verne'in iyimser bir bilim adamı olduğu için teknolojik mucizeler üzerine yazmış olduğunu zannediyor. Yine

Verne'in *Dünya'dan Ay'a ve Ay'ın Çevresinde* adlı eserlerindeki uzay aracının denize inişi ile Apollo 11 astronotlarının 1969'da Aydan dönüşlerinde gelişen olaylar bire bir örtüşür.

koleje gönderir. Ancak genç Jules'ün başka düşünceleri vardır. Her ne kadar avukatlık öğrenimini tamamlamışsa da Verne, kendini Paris'in edebiyat dünyasının içinde buluverir. Arkadaşı ve yol göstericisi Alexandre Dumas (*Üç Silahşörler*'in yazarı) tarafından yöreklendirilen Verne, bir gün ünlü bir yazar olmayı düşlemeye başlar. Sonunda dava vekilliği kariyerinden vazgeçmeye karar verir; şiir ve oyun yazmaya başlar.

Gözü yükseklerde bir oyun yazarı olarak Théâtre Lyrique'de çalışan genç Verne, aynı zamanda bir Fransız dergisinde bilimsel ve tarihsel konular üzerine makaleler yazar ve ek gelir sağlar. Yazılarında kullanacağı konuları uzun süreli kütüphane araştırmalarıyla, kitapları, bilimsel süreli yayınları ve gazeteleri dikkatlice gözden geçirerek seçer.

Bir süre sonra Verne, bu tür teknik dokümanların, gerçekle kurgunun karışımı olan ve bilimsel esaslara dayalı maceraların bulunduğu -kendisinin "bilimin romanı" olarak adlandırdığı- bir romanda kullanılabilirliğini düşünmeye başlar. Bu yenilikçi edebi yapıyı James Fenimore Cooper, Sir Walter Scott ve Edgar Allan Poe türü kurgusal edebiyat ile dönemin en yeni buluşlarının, araştırmalarının ve deneylerinin bir harmanı olarak tasarlar.

Yakında tüm Fransa'yı saracak olan, bilime, mühendisliğe ve araştırmaya yönelik benzeri görülmemiş bir kamu merakı, bu tür öyküler için büyük bir fırsat olmuştur. Bilim adamları ve mühendisler, bu hızlı sanayileş-

me ve teknolojik ilerleme döneminin popüler kahramanları haline gelirler. Bu eğilime bir de Fransız okullarında uzun zamandır bilim eğitiminin verilmeyişi (Roma Katolik Kilisesi'nin okullar üzerindeki denetiminin sonucu olarak) eklenince bilim hakkında eğitsel romanlara büyük bir talep doğar. Verne'in ilk kitabı *Balonla Beş Hafta*'nın ortaya çıkışı da daha önceki birçok çalışmasını oluştururken izlediği yolu yansıtır. Kaynaklarının çoğunu kendi araştırmalarından çıkaran Verne, yazma planlarını ise arkadaşları ve akrabaları ile tartışır.

Özellikle de matematikçi kuzeni Henri Garcet'ye, fizikçi ve astronom Francois Arago'nun kardeşi araştırmacı Jacques Arago'ya ve Paris'te Nadar takma adıyla tanınan Felix Tournachon'a danıştırdı. Aslında bir fotoğraf öncüsü olarak tanınan, gözüpek baloncu ve Havadan Ağır Araçlarla Yolculukları Cesaretlendirme Derneği şampiyonu Nadar, Verne'in ilgisini uçmaya çeker. Onu kendi arkadaş çevresiyle tanıştır. Bu grupta nem ölçen ilk cihazın mucidi Jacques Babinet ve helikopter tasarımlarından biri ilerde Verne'in kurgusal uçuş makinalarına modellik edecek olan Gabriel La Landelle gibi ünlü mühendis ve bilim adamları vardır. Verne, Nadar ve arkadaşları ile yaptığı tartışmalar sayesinde ilk romanını tasarlarlarken kullanacağı teknik bilgiyi biriktirir.

Gerçek ya da kurgusal olsun, balon yolculuğu ile ilgili öyküler 1850'lerin sonu ile 1860'ların başında

Fransa'da oldukça popülerdir. Afrika'daki şaşırı ve egzotik keşifler hakkında gazetelerde çıkan haberler, bu engin ve gizemli kıtayı dolaşan gözüpük araştırmacıların maceralarını yakından izleyen büyük bir okur kitlesi yaratmıştır. Şüphesiz Verne de bu popüler seyahatler hakkında çıkan yazılarda kendi bilimsel macera romanı için uygun bir senaryo görmüştür.

1862'de müsveddesini bitirdikten kısa bir süre sonra, ünlü Parisli yayıncı Pierre-Jules Hetzel ile tanışma şansını yakalar. Başka bir yayınevini kabul etmemesi üzerine kısa bir süre önce neredeyse tahrif ettiği eseri *Bir Hava Yolculuğu* adlı öyküsü ile ilgilenip ilgilenmeyeceğini sorar. Hetzel ilgilenir ve birkaç hafta sonra Verne ile aralarında çeyrek yüzyıl sürecek çok başarılı bir işbirliği başlar. Verne'in romanları önceleri Hetzel'in yeni süreli yayını *Magazine of Education and Recreation*'da çıkar.

Hetzel'in çok okunan bu yayının umulmadık ticari başarısını İngiltere'de yakalamaya çalışan ve benzer bir süreli yayın olan *The Boy's Own Paper*, Verne'in ilk İngilizce çevirilerini yayımlar. Alalecele yapılan bu çeviriler genellikle kaba özetler şeklindedir: özgün metindeki bilimsel kısımlar atılmış ve en heyecan verici kısımlar ön plana çıkarılmıştır. Ne yazık ki Verne, İngiliz diline bu baştan savma çevirilerle girer ve tanınır. Verne'in gerek İngiltere gerekse Amerika'daki ünü çoğu günümüzde dahi kullanılan bu çeviriler üzerine kurulmuş ve süregelmiştir. 1864'de, Hetzel ile tanış-

masından iki yıl sonra ölümsüz eserlerinden biri olan *Dünya'nın Merkezine Seyahat*'i yazar. Bu sefer de ilhamının kaynağı hiç şüphesiz, halkın jeoloji, paleontoloji ve evrim kuramındaki karşıt görüşlere olan artan ilgisi-dir. Anlatım, öykünün genç kahramanı Axel'in ağzından yapılır. *Dünya'nın Merkezine Seyahat*'te, dünyanın derinliklerine inilirken ve tarihcenesi bir yeraltı dünyası keşfedilirken Axel'in şiirsel düşüleri ile amcası Profesör Lidenbrock'un ayrıntılı bilimsel gözlemleri arasında bir denge kurmaya çalışılır. Gerçek ve düşlerin bu şekilde örülmesi Verne'in öyküleme stratejisinin özünü oluşturur.

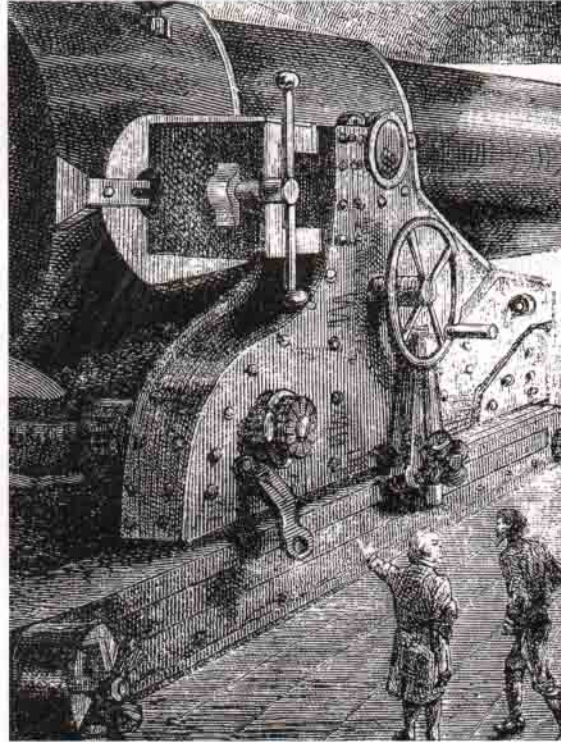
Ertesi yıl *Dünya'dan Ay'a* yayınlanır. Bu tür bir yolculuğun öykülendirilmesini yalnızca düşünsel bir girişim olarak niteleyen edebi gelenek ile ilişkisini kesen Verne, yazılarını bilimsel kurallara dayanan öngörüler üzerinde temellendirir. Bu romanın öngörü düzeyi şaşırtıcıdır. Örneğin fırlatma sahası olarak seçilen alan, Florida'daki Cape Canaveral'dan pek de uzak değildir. Ayrıca Verne okuyucularına yerçekiminden kurtulmak için gereken ilk hızı da vermiştir.

Ardından yayınlanan Ay'ın Çevresinde'de Verne çok doğru bir şekilde yerçekimsiz ortamın etkilerini betimler ve hatta atmosfere giren uzay aracının bir ateştopuna dönüşmesini ve Pasifik Okyanusu'na inişini dahi anlatır. Gariptir ki bu iniş bölgesi de Apollo 11'in 1969'da aydan dönüşünde iniş yaptığı noktadan yalnızca 5 km ötededir. Sıklıkla olduğu gibi bu iki romandaki bazı tahminler de gerçekleşebilecek türdendir, çünkü Herman Oberth ve Konstantin Tsiolkovski gibi uzay çalışmalarına öncülük eden daha birçok bilim adamı ve mühendis Verne'in eserlerini okumuştur. Modern uzay çalışmalarında, Verne'in üzerinde yazmadığı bir konuda önemli bir eksiklik hissedilebileceğini ileri sürmek mantıksız değildir. Bilimsel yasalara yakın ilgisinden dolayı kendinden sonraki yüzyılda uzay çalışmalarını yürütecek mühendislerin karşılaşacağı aynı teknik sorunlarla Verne de karşılaşmıştır. O nedenle Verne'in özenle hazırlan-

mış yanıtları ile modern çözümler arasında benzerlikler bulunması pek şaşırtıcı değildir.

Ancak Verne'in yazılarında bilimsel hatalar da yok değil. *Dünya'dan Ay'a*'daki en büyük hatası, uzay aracını füzeler yerine devâsa bir top ile fırlatmasıdır. Aslında bu seçim, mantıklı düşünceden kasden ayrılma da olabilir. Romanda çok fazla şüpheli sorgulamanın bulunması, dev topun işe yaramayacağını Verne'in de çok iyi bildiğini gösterir.

Gerçi aracın uzay manevralarında füzeler kullanılır ama okuyucuların, ilkel füzeler yerine dev bir ay silâhı fikrini daha kolay kabulleneceklerini

bilir. Ayrıca Amerikalı ağır silah üreticilerinin İç Savaş sonrası kızışan rekabetleri ile dalga geçme fırsatını da muhtemelen kaçırmak istemez -hem *Dünya'dan Aya*'da hem de *Ay'ın Çevresinde*'de mizahi bir çizgi hakimdir. Verne'in çevresinde olanlara duyarlı bir kurgusu vardır.

Denizciliğe ait ilk romanına ise Somme Nehri'ni ve Fransız sahillerini gezmek için 1868'de satın aldığı yatında başlar. Bir yıl sonra dünyanın ilk oşinografi romanı olan *Deniz Altında 20 000 Fersah*'in son düzeltmelerini yapmaktadır. Birçok renkli kişilik arasından Nautilus'un (adını 1800'de Robert Fulton'un Paris'te yaptığı de-

nizaltıdan alan) önplana çıktığı bu denizaltı destanındaki düşlem gücü, eseri Verne'in en çok okunan ve beğenilen öykülerinden biri yapar.

İlginçtir ki, bu romanın çok çalkantılı bir doğuşu vardır. Verne ve Hetzel arasında Nautilus'un komutanı kaptan Nemo'nun sahip olacağı kişilik üzerinde şiddetli bir anlaşmazlık yaşanır. Hetzel'e göre Nemo, köle ticaretinin ezeli bir düşmanı olarak sunulmalıdır. Ancak bu şekilde, sefer halindeki gemilere yapılan acımasız saldırılar haklı gösterilebilecektir.

Öte yandan Verne, Nemo'nun Rus Çarı'na karşı büyük bir nefret duyan bir Polonyalı olmasını istemektedir (Polonyalıların ayaklanmasının Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılmasına daha beş yıl öncesinden yapılan bir gönderme). Ancak Hetzel aslında diplomatik sorunlar ve Verne'in kitapları için kârlı bir pazar olan Rusya'da kitabın yasaklanma olasılıkları üzerinde durmaktadır.

Yazar ve yayıncısı sonunda uzlaşırlar. Nemo'nun kişiliğinin, anahatları merak uyandıracak bir belirsizlikte olmasına karar verirler. Nemo belli belirsiz tanımlanan bir özgürlük savunucusu ve ezilenlerin öcünü alan biri olacaktır. 1954'te çekilen *Deniz Altında 20 000 Fersah* filminin yapımcıları Nemo'nun kişiliğini biraz daha belirginleştirmiş ve öfkesinin hedefi olarak silâh üreticilerini göstermiştir.

Bir diğer ünlü film olan *80 Günde Devrialem*'de Verne'in en çok para kazandıran romanı üzerine kuruludur. Kişileri uzak yerlere taşıyan inanılmaz buluşların kullanıldığı diğer kurgusal yolculuklardan farklı olarak 1872'de yazılan bu öyküsünde Verne, mevcut ulaşım araçlarını kullanır. Bu romanı için birçok kaynaktan fikir üretmiştir: Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra Fransa'da yayınlanan bir gezi makalesi, Thomas Cook'un gezi düzenleyen şirketinin broşürü, Poe'nun *Bir Haftada Üç Pazar* adlı kısa öyküsü (sürekli doğuya giderek dünyayı dolaşan birinin uluslararası tarih hattını geçtiğinde bir gün kazanacağını vurgular). *80 Günde Devrialem*'de Verne, soğukkanlı bir

İngiliz ve becerikli uşağının dünyayı dolaşmak için çıktıkları yolculuğu ve yol boyunca başlarından geçen sayısız macerayı anlatır. Önce bir Paris gazetesinde tefrika edilen roman birkaç hafta sonra kitap olarak basılır ve hem Fransa'da hem de dışarıda yeni rekorlar kırar. Nellie Bly, Jean Cocteau ve S.J. Perelman gibi ünlülerin büyük şamatalarla, dünyayı Verne'in tılsımlı 80 gününden daha kısa sürede dolaşmalarıyla Verne'in ünü daha da artar.

Bunu izleyen benzer sekiz kitaptan sonra Verne 1879'da dikkat çekici bir roman yazar: *Begüm'ün Talihi*. Bu roman Verne'in ilk yazılarını anımsattığı gibi, Hetzel'in ölümünden sonra benimseyeceği "bilim ve teknolojinin olumsuz yanlarını açıkça ortaya koyan" biçiminin de habercisidir. Kendilerine kalan büyük miras ile Amerika'nın Kuzeybatısında ideal birer şehir kuracak olan iki sembolik kişiliğin -Fransız Dr. Sarrasin ile Alman Herr Schultze- öyküsü anlatılır. Sarrasin barışsever bir ütopyik şehir kurarken Schultze yüksek teknolojili silahlar ve toprakların üretildiği kale benzeri bir fabrika kurar. Kitapta Fransa-Prusya savaşı sonrası, Fransızların Almanlara karşı tavırları yansıtılır. Herr Schultze ise Verne'in yarattığı ilk kötü niyetli bilim adamı tipidir.

Schultze, gelecek yüzyılın Alman diktatörünün önceden canlandırılmış halidir. Nietzsche'ci evrim inanışlarının fanatik bir savunucusudur ve insan ırkının zayıf ögelerini yok edip yeni bir yönetici sınıf olarak teknolojik "üstün-insan"ın göz kamaştırıcı yükselişine kendini adanmıştır. *Begüm'ün Talihi*'nde çizilen Schultze'nin karanlık portresi, Verne'in geçmiş romanlarındaki vurgulardan önemli bir kaymayı gösterir. Verne, ilk olarak bu eserinde teknolojinin gücünün kötü sonuçlara yol açabileceğini ve bilimsel bilginin kötü niyetli kişilerin elinde bir canavara dönüşebileceğine dikkat çeker.

Fransız kamuoyu bu romana beklenen serinkanlı tepkiyi gösterir. Verne'in eserleri ülkesinde kısa bir sürede 35 000 ile 50 000 arasında satarken (*80 Günde Devrialem* top-

lam 108 000 satmıştır) *Begüm'ün Talihi* alışılmış miktarın yarısı kadar satır. Bilimsel karamsarlık Verne'in geleneksel okuyucuları arasında pek tutmaz.

İlk romanlarına göre Verne'in tutumundaki bu değişime, ticari riskine rağmen sonraki çalışmalarında da sıklıkla rastlanır. Ahlâk ve toplumsal sorumluluk temaları giderek hakim olur ve Verne çoğunlukla bilimsel yönelimi olmayan kahramanlar yaratır. Ender olarak kullandığı bilimadamları ise megalomanyak tiplerdir.

Verne ayrıca çağdaş çevre sorunları ile toplumsal olumsuzlukların bazılarını da duyurmaya çalışmıştır. Örne-

ğin *Pervane Adası* adlı eserinde birçok Polinezya adasındaki yerli kültürü yok eden politikacılar ile misyonerlerin başlarına gelen belâları anlatır. *Buzdan Sfenks*'de yakın bir gelecekte balinaların ortadan kalkacağına dikkat çeker. *Bir Eksantrik'in Vasiyeti*'nde petrole dayanan sanayiın kirlenmeye yol açacağını açıklarken 1901'de yazdığı romanı *Ağaçların Tepesindeki Şehir*'de dişleri nedeniyle fillerin katledildiklerini duyurur. Şüphesiz Verne'in edebi dönüşümünün en çarpıcı örnekleri, çok önceleri yayınlanan eserlerini izleyen çalışmalarında görülür. Örneğin *Dünya'dan Ay'a* ile başlayan üçlemenin son romanı olan *Ku-*

zey Kutbu'nun Satın Alınışı'nda Verne'in kahramanları insanlı kapsülleri uzaya göndermekle tatmin olmazlar. Devâsâ bir topun patlamasıyla dünyanın ekseninin açısını değiştirmeye çalışırlar. Böyle bir projenin sonucunda oluşacak korkunç çevresel ve insani yıkıma tamamen kayıtsız kalan kahramanların tek amacı kutuplardaki buzları eritip zengin mineral yataklarını ortaya çıkartmaktır.

Verne'in bu romanındaki kişiler, önceki romanlarındaki kahramanların sorumsuz ve kibirli yanlarının açığa çıkartıldığı karikatürleridir.

Zaman zaman çıkan aile içi huzursuzlukların yanı sıra, sağlık durumunun giderek kötüleşmesi ve çok sevdiği kardeşinin ölümüne rağmen Verne, büyük bir gayretle hayatının sonuna kadar her yıl iki-üç roman yazmaya devam eder. Ancak son eserleri pek başarılı olmaz. *Pervane Adası* ve *Buzdan Sfenks* onar bin satmıştır. *Muhteşem Orinoco*, *Kip Kardeşler*, *Gezicilik Bursları* ve *Denizin İstilasası* gibi son romanlarından bazıları 4-5 bin bile satmamıştır. Hattâ bu dört eserin İngilizce çevirileri günümüzde dahi yoktur.

78. yaş gününden birkaç hafta sonra masasının çekmececi bitmek üzere olan birçok çalışmasıyla dolu bulunan Verne, ciddi şekilde hastalanır. Sonuna kadar aklı başında olarak eşi Honorine'den ailesini etrafına toplamasını ister ve 24 Mart 1905'te ölür. Amiens'deki evinin yakınlarına gömülür. İki yıl sonra da mezarının başına bir heykel dikilir. Heykelde, Verne bir elini yıldızlara uzatmış halde kalkarken, tabutunda betimlenmiştir.

Yirmi yıl kadar sonra *Amazing Stories* adlı bir Amerikan dergisi -yalnızca bilim ve macera öykülerine yer veren ilk dergi- logo olarak Verne'in tabutunu kullanır. Ve yayıncı Hugo Gernsback, bu öykülendirme biçimini betimlerken ilerde bilimkurgu (science fiction) şekline dönüşecek olan "scientifiction" sözcüğünü kullanır.

Evans, A. B., Miller, R., "Jules Verne, Misunderstood Visionary", *Scientific American*, Nisan 1997
Çeviri: Çağlar Sunay